

De vakbeweging: Strategienotities

Overwegingen n.a.v. de bundel *Positie en Strategie Vakbeweging*

Onderstaande tekst is er één uit een reeks webartikelen onder de titel '*De vakbeweging: strategienotities*'.

- Alle artikelen [in één pdf-bestand](#).
- Alle artikelen [afzonderlijk](#)
- Download de bundel '[Positie en Strategie Vakbeweging](#)'

Deze 'Notities' zijn ontstaan uit een concept-blog over de in juni 2018 door De Burcht, Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging, uitgegeven bundel 'Positie en strategie van de vakbeweging'¹. De definitieve blog is omgebouwd naar een korte introductie op deze 'Notities'.

(<https://kanttekenen.blogspot.com/2018/10/gelezen-positie-en-strategie.html>).

De 'Notities' zijn geschreven vanuit de hoop een bijdrage te leveren aan discussie en reflectie over het onderwerp 'strategie van de vakbeweging'. Met het oog op die doelstelling staat de tekst open voor aanvullingen, correcties en 'voortschrijdend inzicht'.

Reageren? Mail naar jan@verhagen-bakker.nl

De afzonderlijke artikelen zijn te downloaden [via deze link](#).

4. Dilemma 2: smalle of brede vakbeweging?

Een echt dilemma vraagt een echte keuze

Opvallend dat een hevige discussie uit de jaren '90 lijkt te herleven!

Maar in tegenstelling tot de vorige paragraaf is hier wel degelijk sprake van een dilemma.

Allereerst de vraag: wat bedoelen we met 'breed' en 'smal'?

Het lijkt zo simpel: de brede vakbeweging bemoeit zich met alles, de smalle vakbeweging alleen met arbeid en inkomen.

Zoals de NRC in september 1991, voorafgaand aan het 'afscheid' van de brede vakbeweging, schreef: *"De vakcentrale FNV moet haar taken beperken tot arbeid en inkomen. Van een "brede" vakbeweging die zich bemoeit met tal van maatschappelijke onderwerpen, moet de FNV een "verdiepte vakbeweging" worden."*

Dit is niet de mening of woordkeuze van de NRC-journalist, maar *"de aanbeveling van een FNV-werkgroep die over de toekomst van de FNV een interne nota heeft geschreven met als titel "Minder beter."*²

De concrete invulling komt hierop neer: *"Aan zaken als consumentenbeleid, gezondheidszorg, ouderen, milieu, volkshuisvesting, ruimtelijke ordening, studiefinanciering en kinderbijslag³ moet de FNV nog slechts "zeer beperkt" aandacht besteden."*⁴

¹ Letterlijke titel: '[Positie en strategie vakbeweging, beschouwingen, analyses en voorstellen](#)' (redactie Wim Eshuis/ Saskia Boumans - Amsterdam 2018). In deze tekst is de vrijheid genomen om de taalkundig niet bepaald charmante titel te 'converteren' naar analogie met de naam van de betreffende werkgroep: 'Positie en strategie *van de* vakbeweging' <https://www.deburcht.nl/userfiles/file/Publicatie%20positie%20en%20strategie%20vakbeweging%20WB%20de%20Burcht%20%26%20FNV%281%29.PDF>

² <https://www.nrc.nl/nieuws/1991/09/23/werkgroep-fnv-bepleit-beperkte-rol-vakbeweging-6981161-a476641>

³ Opvallend: de vredesbeweging (oorlog, vrede, ontwapening) ontbreekt...gevolg van het uiteenvallen van het oostblok??

Want dat doet de FNV in die tijd wel. Als voorbeeld kan gelden dat de Consumentenbond een concurrent had in de vorm van Konsumenten Kontakt. Participanten: omroepvereniging VARA, de Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen plus...FNV en CNV⁵. De motivatie hierachter is niet onaardig, en is in 2018 best weer actueel aan het worden: *"Je kunt wel hoger loon eisen, maar als dat weer wegloopt door prijsverhogingen, heb je er niets aan."*⁶

In de jaren '70 en '80 is de vakbeweging zich inderdaad steeds vaker 'met van alles en nog wat' gaan bemoeien. De FNV neemt standpunten in over de gehele breedte van het maatschappelijk spectrum. De terugkeer naar de "kerntaken" wordt gemotiveerd met de stelling dat andere organisaties beter toegerust zijn voor - bijvoorbeeld - milieu- of consumentenactiviteiten en daarvoor ook meer kennis in huis hebben dan de vakbeweging zich kan permitteren. Kortom: geen doublures meer, ieder 'zijn deel'.

Was het maar zo eenvoudig! Allereerst is de terugtrekkende beweging richting 'arbeid en inkomen' aanvankelijk minder een principiële keus, dan (vooral) een achter principieel klinkende taal verstopte bezuinigingsoperatie. De nota 'Minder, Beter' waarin de beweging van 'breed' naar 'smal' wordt aangekondigd, moet er vooral toe leiden dat het aantal arbeidsplaatsen bij de vakcentrale de daaropvolgende jaren met ruim 15% af kan nemen⁷.

Ook verhult deze argumentatie dat de 'echte' vakbeweging, zoals in ruim 100 jaar gegroeid altijd in meerdere of mindere mate een 'brede' vakbeweging is geweest, dus niet alleen in de 'activistische' jaren '70 en '80. Een voorbeeld uit het vooroorlogse FNV: *"Polak noemde het werk van de vakbeweging voor zover dat niet was gericht op verbetering van de arbeidsvoorwaarden, de 'zedelijke invloed der vakbeweging'. Deze kwam niet alleen tot uiting in het werken aan woningverbetering. Vakbonden beheerden bibliotheken, er waren zangclubs en muziekkorpsen en de drankduivel werd fanatiek bestreden. Ook bemoeide de sociaaldemocratie zich met coöperatieve inkoopverenigingen en de taak waar midden negentiende eeuw veel arbeidersverenigingen nauw mee waren verbonden, verzekeringen, nam zij ook op zich."*⁸

'Founding father' Henri Polak was niet slechts de grondlegger van 'de moderne vakbeweging', maar óók - op eigen wijze - van de brede vakbeweging. Zo opponeerde hij ook tegen de vervuiling van stinkende rivieren⁹, en *"ijverde vanaf het moment dat hij in november 1894 de Amsterdamse diamantarbeiders organiseerde voor een 'brede vakbeweging'. Een vakbeweging die zich zowel richt op directe belangenbehartiging als op immateriele zaken zoals de verhoging van het geestelijk welzijn van "de werknemers."*¹⁰

Verder is de brede vakbeweging een bijna logisch gevolg van het streven naar fundamentele maatschappijveranderingen. Dat was heel duidelijk in de periode 1975-1980, maar ook in eerdere periodes. Ook de strijd, begin 20e eeuw, tussen het syndicalistische Nationaal Arbeids Secretariaat (NAS) en het 'moderne', centralistische NVV, de directe voorganger van de FNV, ging niet om dit dilemma: *"Naast het NAS en de confessionele organisaties kwam een vakcentrale tot stand die de*

⁴ idem

⁵ <https://www.digibron.nl/search/detail/012e97e28a051fc6fc4dadff/konsumenten-kontakt-groeit-flink>

⁶ <https://www.trouw.nl/home/consument-alleen-nog-ingetoomd-boos~a656aacc/>

⁷ <https://www.nrc.nl/nieuws/1991/09/23/werkgroep-fnv-bepleit-beperkte-rol-vakbeweging-6981161-a476641>

⁸ <https://vakbondsverhalen.nl/verhaal/moderne-beginselen-de-vakbeweging>

⁹ O.a. vermeld in J. Verhagen - 'Vakbeweging en Milieu: haat-liefde verhouding?', blz. 2 op

<https://www.verhagen-bakker.nl/vakbond/VHV/Vakbeweging%20en%20Milieu-pdf-basis-v2.pdf>

¹⁰ N.a.v. de opening van het Vakbondsmuseum in de Burcht, april 1991, dus nog vóór de ommezwaai van enkele maanden later. <https://www.nrc.nl/nieuws/1991/04/30/vakbondsmuseum-in-de-geest-van-henri-polak-6965504-a1308295>

strijd voor een socialistische maatschappij omarmde, maar daarnaast een pragmatisch zicht had op de mogelijkheden om binnen het kapitalisme verbeteringen tot stand te brengen.¹¹

Versmallen tot 'arbeid en inkomen'....het leven blijkt, ook na 1991 regelmatig sterker dan de leer. En dat niet alleen door de vele oppositie zoals van AbvaKabo voorzitter Cees Vrins (zie kader) tegen nota's als 'Minder, Beter' en andere (congres)documenten.

Tot enkele jaren na de fusie van vier FNV-bonden tot FNV Bondgenoten (1998) hadden zowel Vakcentrale FNV als Industriebond FNV nog aparte beleidsadviseurs op het thema 'milieu' in dienst. Hun inhoudelijke inbrenging toentertijd ook aanzienlijk verder dan de huidige (beperkte) aandacht voor een *eerlijke energietransitie* in de zin van werknemersinkomen en werkgelegenheid¹².

Cees Vrins en de brede vakbeweging

Eén van de mensen die met tegenzin de notitie 'Minder, beter' de weg naar de smalle vakbeweging zag effenen was Cees Vrins, tussen 1990 en 2002 voorzitter van Abva Kabo FNV.

In 1996 schrijft hij een stuk in NRC Handelsblad¹³. Aanleiding: de nieuwe ontwerp-grondslag van de FNV.

Hij gaat daarin verder dan alleen het dilemma tussen brede en smalle vakbeweging. Vrins spreekt zich helder en maatschappijkritisch uit over enkele zeer fundamentele strategische vraagstukken, in duidelijke oppositie met de, wat hij noemt, 'zakelijke en defensieve' ontwerp-grondslag¹⁴.

Over de versmalling van vakbondstaken stelt Vrins: *"In de grondslag wordt een pleidooi gehouden voor een minder brede vakbeweging. De FNV zal zich buiten de directe sfeer van de arbeidsverhoudingen selectiever opstellen en wil zich concentreren op 'kerntaken'. Uiteraard zijn er werkgebieden die de primaire aandacht moeten hebben, maar een maatschappelijke emancipatiebeweging met onze idealen zal altijd een brede visie en een brede taakopvatting moeten hebben. Dit is ook van belang om de legitimiteit van standpunten over maatschappelijke vraagstukken te behouden. Zo moet er een actieve bemoeienis blijven met het streven naar een milieuvriendelijke ontwikkeling, ontwikkelings samenwerking, eerbiediging van mensenrechten en de strijd tegen discriminatie.*

Opvallend is in dit kader dat het thema 'vrede en ontwapening' in de ontwerp-grondslag ontbreekt. De FNV zou voorstander moeten zijn van preventieve maatregelen, wapenbeheersing en vreedzame conflictoplossingen als basis voor een duurzame wereldvrede."

Dat het concept *smalle vakbeweging* in de praktijk soms tot moeizame constructies leidt, blijkt ook tijdens de Irak-oorlog in 2003: het EVV roept op tot protest¹⁵, de Federatieraad van de FNV vindt dit

¹¹ <https://vakbondsverhalen.nl/verhaal/moderne-beginselen-de-vakbeweging>

¹² Illustratief is de brochure van de toenmalige Industriebond FNV: 'De Industriebond FNV en het Milieu', Amsterdam, maart 1991 (zie afbeelding)

¹³ <https://www.nrc.nl/nieuws/1996/10/22/fnv-moet-er-wat-steviger-tegenaan-7328842-a1327568>

¹⁴ Een grondslag die in wezen de periode van de 'sociale ANWNB' aankondigt

¹⁵ "A European trade union organisation has called on the 60 million workers it represents to stop work tomorrow to protest against possible war in Iraq. Wim Bergans, spokesman for the European Trade Union Confederation, said he expected union members across Europe to stop work for a symbolic 10 or 15 minutes around 12:00 p.m. (1100 GMT). He said he did not know how many workers would take part." <https://www.timesofmalta.com/articles/view/20030313/local/european-workers-to-down-tools-in-iraq-protest.154610>

niet op zijn weg liggen. Dus demonstreren vakbondsleden subtiel, als 'FNV-leden'. Onder hen zijn dan wel bestuursdelegaties van AbvaKabo FNV en FNV Bondgenoten¹⁶. Bij die laatste ook Bondgenoten-voorzitter Henk van der Kolk.

Vakbondsleden tegen de oorlog in Irak

Leden van FNV-bonden namen zichtbaar deel aan de demonstratie tegen de oorlog in Irak van 22 maart jongstleden in Amsterdam. Onder hen delegaties van de besturen van ABVAKABO FNV en FNV Bondgenoten. In tegenstelling tot vakbonden in bijvoorbeeld België, Duitsland, Groot-Brittannië, Frankrijk, Italië, Spanje en de Verenigde Staten, weigert de federatieraad van de FNV zich te voegen bij dit wereldwijde anti-oorlogsprotest. Bovendien is de verwijzing naar het EVV onwaarsachtig. Juist deze Europese vakbondskoepel riep haar leden, waaronder de FNV, op te demonstreren.

Breed of smal...agendasettend of reactief?

Er bestaat een reëel spanningsveld tussen de vakbeweging als 'maatschappelijke organisatie' en de vakbeweging als behartiger van de directe sociaaleconomische belangen van werknemers. Maar in dit geval is 'alles hangt met alles samen' géén loze kreet: het ontkoppelen van beide aspecten, positioneren op één van de twee, vermindert de vakbewegingskracht op *beide*. Sociaaleconomische issues kunnen zelden of nooit 'op zichzelf' beschouwd worden. Daarvoor hebben de omringende wereld, maatschappelijke verhoudingen en keuzes een te grote impact op de wereld van arbeid en inkomen. Toch is een 'smalle' vakbeweging nog in staat hiermee te dealen. Je bemoeit je dan met de meer algemeen-maatschappelijke problemen *wanneer en voor zover* ze raken aan de dagelijkse werknemersproblemen van arbeid en inkomen.

De keuze voor een 'smalle vakbeweging' heeft, bijna per definitie, enkele verstrekkende consequenties. Een op die manier opererende vakbeweging legt namelijk de initiatiefrol en de regie van maatschappelijke ontwikkelingen bij anderen dan zichzelf. Op het moment dat die ontwikkelingen impact lijken te zullen krijgen op 'arbeid en inkomen' (en dat is heel erg vaak!), dán gaat de vakbeweging er tegenaan. Die 'timing', voortvloeiend uit de keuze om je te beperken tot 'arbeid en inkomen' zal vrijwel zeker leiden tot een primair reactieve, agendavolgende vakbeweging. Tot een vakbeweging die hierdoor gedwongen zal zijn defensief op te treden, om niet te zeggen: achter de feiten aan te lopen.

Wanneer de eenzijdig op arbeid en inkomen gerichte vakbeweging zich uitspreekt over bredere

¹⁶ http://www.solidariteit.nl/Documenten/2003/tegen_de_oorlog_in_irak oproep aan federatieraad fnv pamflet.pdf (ook de foto komt hieruit)

maatschappelijke ontwikkelingen, zal zij de verantwoordelijkheid voor beleid, actie en sociale randvoorwaarden primair neerleggen bij de andere partijen in het sociale krachtenveld: overheid en werkgevers. Ook wanneer duidelijk wordt dat ze die verantwoording niet zullen en willen nemen vanwege hun andere, aan werknemers tegengestelde, belangen.

Uitdrukking van deze defensieve en reactieve zelfbeperking is het veelvuldig gebruik van woorden 'moeten' en het passieve 'worden' richting werkgevers en overheid in FNV publicaties. De wijze van formuleren weerspiegelt vaak de afhankelijke, reactieve opstelling. Taalgebruik zegt veel. Daarom ter illustratie de FNV-eisen voor een menswaardige maatschappij¹⁷, speerpunt in het beleid voor 2017-2021, waaruit blijkt dat de FNV vooral actie van anderen verlangt, zichzelf echter zelden als beslissende 'actor' en noodzakelijke tegenmacht profileert om gewenste veranderingen tot stand te brengen dan wel af te dwingen.

- basisvoorzieningen *dienen altijd op orde te zijn*
- een samenleving waarin *mogelijk wordt gemaakt en gestimuleerd* dat mensen naar elkaar omkijken en solidair zijn met elkaar
- *Er moet* een agenda komen voor "industriepolitiek" en een agenda voor de dienstensector.
- Globalisering *moet ten goede komen van...*
- *De overheid moet* de dienst aan mensen centraal stellen
- De aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt *moet verbeterd worden*. Hierbij moet *gericht beleid worden gemaakt* om (financiële) drempels te slechten bij de toegang tot onderwijs.
- sollicitatieplicht bij uitkeringen *moet worden afgeschaft*
- *er moet* een discussie ontstaan over de voor- en nadelen van een basisinkomen
- *Er moet* een op sociale cohesie gerichte beleidagenda komen...
- *Er moet één Europa ontstaan* dat haar sociale doelstellingen net zoveel prioriteit geeft als de economische doelstelling¹⁸.
- *Er moet volop aandacht zijn* voor het belang van vakbondsrechten

Deze keuze voor een klein speelveld, en de daarmee samenhangende 'timing' hebben ook daadwerkelijk geleid tot een overwegend reactieve FNV. Sinds eind jaren '70 - begin jaren '80 is de vakbeweging in het defensief gedrongen. 'Wassenaar' is de agendavolgende uitweg die FNV-bestuurders als Kok, ongetwijfeld in alle oprechtheid, in 1982 hebben gekozen: "*if you can't beat them, join them.*"¹⁹

De 'veroordeling' tot een defensieve rol is daarna 'definitief' gemaakt met het besluit, eind jaren '90, de FNV te 'versmallen'.

Daarna en daardoor is het de FNV niet wezenlijk meer gelukt los te komen van die defensief-reactieve rol.

Ook De Beer constateert in een artikel uit 2012²⁰ deze defensieve opstelling: "*Hoewel de vakbeweging zich sindsdien veelvuldig heeft verzet tegen hervormingsvoorstellen van werkgeverszijde en van de overheid, verkeerde zij telkens in het defensief en moest zij zich uiteindelijk tevreden stellen met, of zelfs medeverantwoordelijkheid nemen voor een afgezwakte versie van de voorstellen waar zij zich aanvankelijk faliekant tegen had gekeerd. Denk aan de hervorming van de wao, de flexibilisering van de arbeidsmarkt en de verhoging van de aow-leeftijd.*"

Het eind 2017 aangekondigde FNV-Offensief had enige potentie om hier verandering in te brengen, met name door de verdiepte en meer maatschappijgerichte insteek. 'Oorzaken aanpakken', 'voor

¹⁷ <https://www.fnv.nl/over-fnv/organisatie/beleid-2017-2021/menswaardige-maatschappij/>

¹⁸ De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat op deze wens concrete vakbondsactiviteit wordt aangekondigd: "*Hieraan werken we de komende beleidsperiode samen met de Europese vakbeweging.*"

¹⁹ Wassenaar is reactief en defensief, gezien de loonmaatregel waarmee het kabinet Lubbers dreigt.

²⁰ <http://www.pauldebeer.nl/documenten/artikelen/Samen%20opgekomen,%20samen%20in%20het%20nauw.pdf>

een menswaardige maatschappij' en 'een eigen agenda' zijn veelbelovende uitgangspunten²¹. Dat is in de praktijk tot nu toe ondermaats ingevuld. De verbinding tussen het Offensief en de dagelijkse strijd (arbeid en inkomen!) wordt onvoldoende gelegd. De zelfbewuste uitstraling wordt zwaar getemperd door initiatief, aanpak en oplossing van problemen te verwachten van andere actoren, werkgevers en overheid.

Het regelmatig gebruik van passief geformuleerde zinnen als '*moeten worden*' illustreert die attitude. Eén voorbeeld: "*bij aanbestedingen moeten de arbeidsvoorwaarden van werknemers gerespecteerd worden. De overheid moet investeren in zorg, onderwijs en veiligheid.*"²²

Saskia Boumans signaleert de zeer beperkte en terughoudende maatschappelijke scope van het FNV-Offensief. Dat wordt door haar getypeerd als (bewust) *niet* de machts- en bezitsverhoudingen aantastend²³, zich eerder richtend op het '*samen met werkgevers en overheid keren van de race naar beneden*'.²⁴

Aarzeling om een 'verbredende' keuze te maken geldt ook voor de bemoeienis van de FNV met het Klimaatakkoord: brede intenties over een leefbare aarde worden versmald tot 'een eerlijke verdeling van lusten en lasten' en tot tijdige werkgelegenheids-, herplaatsings- en compensatiemaatregelen voor getroffen werknemers.

Een agendasettende rol in de Klimaatproblematiek komt (bewust?) niet van de grond, ook al is men zich, mogen we hopen, bewust van de urgentie: '*Er zijn geen banen op een dode planeet*'. Dat raakt direct aan de lange termijn belangen van werkenden, hun kinderen en hun kleinkinderen. De 'anderen', werkgevers en overheid, kenmerken zich vooral door onwaarachtigheid en gratis intentieverklaringen. In de praktijk geldt: concurrentiepositie gaat voor, we moeten niet voorop willen lopen, klimaatakkoord prima, maar Schiphol moet groeien en de snelwegen moeten worden verbreed.

De milieubeweging is actief, maar wordt, zo lijkt het, in toenemende mate 'ingepolderd'. Milieuorganisaties²⁵ lijken bovendien tot op heden niet wezenlijk in staat hun ideeën te laten landen bij zowel de traditionele als de potentiële vakbondsachterban.²⁶

Feitelijk heeft de vakbeweging, in het belang van werknemers, geen andere keus dan zelf het voortouw te nemen in de strijd voor een duurzame aarde en het substantieel verminderen van het bovenmatig Nederlands aandeel²⁷ in de mondiale 'ecologische voetafdruk'²⁸

Dat vraagt een fundamentele wijziging van de eenzijdige en beperkte FNV-focus op 'arbeid en inkomen' zoals die de afgelopen 25 jaar beleidsmatig is gehanteerd.

²¹ <https://www.fnv.nl/over-fnv/ons-werk/acties-campagnes/het-offensief/>

²² idem

²³ Bundel blz. 65

²⁴ Uitgebreider besproken in hoofdstuk 9

²⁵ Over de achterban van milieuorganisaties, zie Vader, Donders, Bredenoord - 'Zicht op natuur- en landschapsorganisaties' (2011) Wageningen 2010 -blz 31 - <http://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/157485> . Op de vraag of en in hoeverre dit in de jaren daarna wezenlijk is veranderd, heb ik (nog) geen antwoord. Wél hebben ook milieu- en natuurorganisaties, net als de vakbeweging, te maken met dalende ledenaantallen. <https://www.clo.nl/indicatoren/nl1281-ledenaantal-particuliere-natuur-en-milieu-organisaties>

²⁶ Grosso modo bestaat de traditionele vakbondsachterban uit mannelijke, blanke, oudere, relatief laag (MBO) opgeleide werknemers. De potentiële, 'te veroveren' achterban bestaat, ook weer grosso modo, uit jongere hoger opgeleide en meer met de diversiteit van de samenleving overeenkomende werknemers. De achterban van milieuorganisaties is grosso modo hoger opgeleid, maar overwegend blank en vergrijzend.

²⁷ "Als iedereen zou leven als een Nederlander, dan hebben we 3,5 aardbollen nodig om te voldoen aan de consumptie. Wereldwijd bedraagt de ecologische voetafdruk anderhalve aarde." -

<https://www.rtlnieuws.nl/nederland/artikel/1622106/35-aarde-nodig-voor-nederlandse-ecologische-voetafdruk>

²⁸ https://nl.wikipedia.org/wiki/Ecologische_voetafdruk

Wanneer de FNV kiest voor de *verbinding* tussen 'smal' en 'breed', wordt een belangrijke voorwaarde gerealiseerd om de slag van reactief, defensief en agendavolgend naar proactief, offensief en agendasettend daadwerkelijk te maken.

De meerwaarde van een 'brede' vakbeweging

Maar wat kan de vakbeweging dan op brede onderwerpen bieden, wat anderen niet kunnen?

- De vakbeweging beschikt over een unieke sociale basis:
 - i. de vakbeweging heeft direct toegang tot een zeer omvangrijke achterban, ook in sociale lagen die meestal niet (of slecht) bereikt worden door de milieubeweging. De vakbeweging heeft daarmee, meer dan veel andere organisaties, de potentie en de positie om werknemers actief te laten participeren bij de besluitvorming over brede maatschappelijke vraagstukken.
 - ii. de vakbeweging opereert direct in de buurt van 'besliscentra'. Niet alleen (inter)nationaal, daar zijn vele 'NGO's' te vinden, maar óók in sectoren en bedrijven.
 - iii. Als geen ander moet de Nederlandse vakbeweging in staat geacht worden positie te verwerven op de werkvloer zelf. Een mogelijkheid die andere, bijvoorbeeld milieuorganisaties in veel mindere mate hebben.
 - iv. Door deze kenmerken is de vakbeweging *als geen ander* in staat grote aantallen mensen te betrekken bij en, op zijn Vlaams: te sensibiliseren²⁹ voor urgente maatschappelijke discussies, zoals klimaat en duurzaamheid.
- veel 'brede' onderwerpen hebben een *sterk raakvlak* met de 'smalle' activiteiten van de bond, nationaal, maar ook sectoraal en op bedrijfsniveau. Niet alleen het thema Milieu (zie hoofdstuk 15), maar ook met een onderwerp als 'consumentenbelangen'. De relatie daarvan met koopkracht is niet wezenlijk anders dan die van sociale zekerheid, belastingen en de verdeling van inkomen en vermogen.
- Op het onderwerp 'mobiliteit' kan de vakbeweging van grote invloed zijn. Er zijn grote raakvlakken met zowel milieu als met de race naar beneden. En mogelijkheden zat voor vakbondsactie en - afspraken: met werkgevers over minder en schoner woon-werkverkeer. Betere OV-vergoedingen, vervoers- en thuiswerkfaciliteiten. Druk op overheden om te kappen met de *aanbestedingsrace naar beneden* in het OV. Nieuwe impulsen voor duurzaam en hoogwaardig openbaar vervoer.
- pensioenfondsen en pensioenbeleid. Dit onderwerp wordt sinds jaar en dag gerekend tot de kerntaken van een zich tot 'arbeid en inkomen' beperkende vakbeweging. Overigens sterk gefocust op bestuurlijke taken en op het pensioenstelsel als zodanig. Toch is ook daar nog een (vakbonds)wereld te winnen. David Hollanders schetst in zijn bijdrage in de bundel 'Positie en strategie van de vakbeweging' hoe vakbondsbestuurders hebben meegebogen met de financialisering en gerichtheid op korte termijnwinst. Klimaat en duurzaamheid - brede vakbeweging! - kunnen breekijzers zijn voor verandering. De eerste aanzet, agenderen, is er: "*In het ITUC-Committee on Workers Capital waar de FNV een secretariaatspositie bekleedt, wordt het ontwikkelen van vakbondsbeleid m.b.t. verantwoord beleggen van o.a. pensioenfondsen besproken. Naast aandacht voor de mensenrechten komt ook het beleggen in duurzame projecten daar stilaan op de agenda.*"³⁰ Mede aan de FNV de taak om *agenderen en op schrift zetten* te veranderen in *reële actie*.
- veel zogenaamd 'brede' onderwerpen liggen direct op het terrein van de ondernemingsraad: veilig en gezond werk, investeringsbeleid, arbeidstijden, inlenen van arbeidskrachten, privacy,

²⁹ Dit Zuid-Nederlandse woord heeft een meeromvattende betekenis dan het uitgekauwde 'bewustmaken': '*gevoelig maken voor een bepaald probleem of een maatschappelijke kwestie*'. <https://www.encyclo.nl/begrip/sensibiliseren>

³⁰ Els Bos: "Inhoudelijke achtergrond notitie FNV (staand) beleid Klimaat en Energie"(21-06-2018) https://www.fnv.nl/site/900724/1089835/Achtergrondinformatie_FNV-beleid_energie_en_klimaat.pdf

technologie, milieu. De OR heeft een breed scala aan taken en bevoegdheden, net als de personeelsvertegenwoordiging (PVT). Maar de ondernemingsraad heeft vaak moeite om die rol sterk in te vullen, terwijl de activiteiten van de OR complementair aan of overlappend zijn met kernthema's van de vakbeweging. De vakbeweging was en is dé aangewezen partij om als 'strategische bondgenoot' van de OR te opereren, daarmee synergie in plaats van concurrentie nastrevend.